

T Kullenberg: Om röstlösa röster i musikpedagogisk instrumentalism – en problematisering med utgångspunkt i Bakhtins filosofi

Tina Kullenberg, Högskolan i Kristianstad

Detta paper är av dialogfilosofiskt slag. Med intentionen att endast föra en filosofisk musikpedagogisk diskussion redovisas därför inte det empiriska underlaget från det artikelprojekt som ligger till grund för bidraget (Kullenberg & Pramling, in press). Med avstamp i ett urval av den musikpedagogiska forskning som gjorts kring problematiken med den instrumentella utbildningsdiskursen, argumenterar jag i liknande anda. Mer precist förs resonemanget med stöd i internationell musikpedagogisk forskning som bygger på Mikhail Bakhtins anti-instrumentella förståelse av såväl mellanmännisklig kommunikation som estetiska uttryckssätt.

Inom det internationella, pedagogiska fältet ”Dialogic Pedagogy” där jag deltar i olika sammanhang, är frågan om instrumentellt vs. existentiellt (ontologiskt) lärande en viktig och aktuell distinktion som debatteras flitigt. Här är Bakhtin en av de tänkare som menas kunna bidra till en nytänkande grund för en demokratisk och radikal pedagogik. I de skandinaviska länderna har en sådan musikpedagogisk vinkling förekommit mycket sparsamt. Därmed är det övergripande syftet med denna presentation att bidra med några filosofiska principer och begrepp av relevans för en dialogisk pedagogik som har potentialen att utmana rådande föreställningar inom den instrumentella, neoliberala samt mät- och målstyrda utbildningsideologin som idag dominerar (jfr. Biesta, 2010, 2015).

Ericsson & Lindgren (2010, s.13) beskriver hur estetiska aktiviteter i grundskolans musikundervisning frekvent iscensätts som effektiva instrument för social fostran och normalisering. I sammanhanget konstateras att den radikala estetiken lyser med sin frånvaro. Som Røyseng & Varkøy (2014) vidare skriver har musik, och skolämnet musik, i vår samtid generellt reducerats instrumentellt på det viset att musikpedagogik legitimeras utifrån dess anspråk på att i slutänden vara användbar för ett allmänt utommusikaliskt mål. Ytterligare en instrumentell premiss för kreativt lärande beskrivs av Peters (2009) som i linje med Kanellopoulos, (2011a) noterar hur kreativitet numera ses som en mätbar förmåga; en egenskap med den följsamma funktionen att kunna underkastas rådande ekonomisk politik. Med ett sådant perspektiv blir kreativitet inget annat än en förmåga som kan bli tillägnad, bedömd, exploaterad och därigenom också laglydigt tillämpad, konstaterar författaren.

Vidare ges den existentiella erfarenhetsdimensionen otillräcklig legitimitet i den institutionellt definierade tolkningsram som bärs upp av ovan nämnda föreställningar (jfr. Pio & Varkøy, 2012; Varkøy, 2003, 2009). Dock är det inte endast musik - och estetik - som tvingats inordna sig denna nyttoorienterade, teknologiska logik. *Dialogen* som sådan har också blivit fräntagen sitt egenvärde. Dialog betraktas inom både pedagogisk forskning och pedagogisk praktik inte sällan som ett produktivt medel för effektiv kunskapsinhämtning, dikterad och reglerad av styrdokumentens detaljerade krav. Alternativt förstås dialogen ibland som en systematisk *metod*, väl definierad på förhand, dvs. innan de berörda parterna ens har hunnit etablera någon egentlig dialog (jfr. Lefstein & Snell, 2014; Matusov, 2009; Matusov & Wegerif, 2014; Sandström, 2012; Skidmore, 2000). Ferm Thorgersen (2009) formulerar den väsentliga frågan hur olika individers erfarenheter av musik och musikaliska strukturer egentligen kan mötas inom ramen för grundskolan, och hur dessa kan tolkas i ljuset av ett existentiellt filosofiskt perspektiv.

Förutsättningarna att utifrån dessa instrumentellt verksamma premisser skapa ett kreativt musikaliskt lärande och ett personligt, konstnärligt uttryckssätt ter sig minst sagt problematiskt. För att som elev våga prova olika musikaliska uttryck kan det vara hämmande att utföra sina mer eller mindre publika musikaliska handlingar med en betygsmatrix och en lärares vakande öga ständigt vid sin sida. Det kräver tillit och mod att våga ta infallsrika risker i ett sådant välkontrollerat klassrum (Evensen, 2014). Likaså begränsas elever kreativa uttryck av den konventionella klassrumskommunikationens standardiserade natur utifrån föreskrivande beteenderegler och förhandsbestämda mål (Kullenberg, 2014; Kullenberg & Pramling, in press, Kullenberg & Pramling, 2016; Hayes & Matusov, 2005; Mehan, 1979; Sawyer, 2004). I ontologisk (existentiell) mening får eleverna paradoxalt nog inte heller några reella röster. Deras röster blir snarare till platta ekon av auktoritetens röster, i en utbildningsdiskurs som tenderar att överbetona pedagogisk styrning och likriktning. Men de kritiska förhållanden som står på spel under rådande villkor rör inte endast lärandets art, dvs. pedagogikens kvalitet i sig. Det rör också de berörda deltagarnas frihet, exempelvis musikalisk uttrycksfrihet (Kanellopoulos, 2011a, 2011b). Denna är i sin tur relaterad till väsentliga frågor om etikens roll: om demokratiskt och dialogiskt meningsskapande. Vidare implicerar dessa undervisningsförhållanden en konstnärlig problematik som rör spänningsfältet improvisation vs. socialisation, originellt artistiskt uttryck vs. konventionellt kulturellt uttryck, men också samförstånd vs. alteritet (dvs. likaberättigad skillnad, t.ex. mellan dialogpartners uppfattningar och åsikter). Dessa aspekter menas i kommande paper ha relevans för primära frågor om institutionellt musikaliskt lärande.

Ovanstående pedagogiska och etiska problematik kan återföras på några av de dialogfilosofiska hjärtefrågor som Bakhtin lyfte fram. Mot bakgrund av den instrumentella dialogens missvisande sken, visar Bakhtin (1993, 1999, 2004) på en mer existentiell, estetisk och etisk grundad dialogicitet där personer får formas kreativt och kritiskt, och där det konformistiska samtalsidealet får sitt alternativ i de polyfona uttryckssätten (jfr. Bingham & Sidorkin, 2001; Matusov, 2007, 2011, 2015).

Traditionella estetiska teorier har ensidigt antingen fokuserat på formella egenskaper av musikverket i sig eller de individuella förmågor som tolkning och utförande av dessa verk kan kräva (Kanellopoulos, 2011b). Till skillnad från dessa bejakar ett ”improvisatorisk-dialogiskt förhållningssätt” till såväl estetiska handlingar som utvecklandet av en personlig identitet ett pedagogiskt alternativ som för oss tillbaka till den kreativa musikprocessen i sig, menar Kanellopoulos (ibid.) utifrån sin musikpedagogiska Bakhtintolkning. I teoretiskt avseende vill jag således, mot denna beskrivna bakgrund, kritiskt belysa kommunikationens konstitutiva roll för artistisk kreativitet (samt kreativitetens roll för musikaliskt lärande). Den musikpedagogiska dialogens natur diskuteras och problematiseras utifrån Kanellopoulos, (2011a, 2011b) samt utifrån de Bakhtininfluerade begreppen *polyfon dialogicitet*, *ontologiskt lärande* (Matusov, 2009; Sidorkin, 1999) och betydelsen av elevers kreativa röster, dvs. deras ”*authorship*” i den musikaliska kontexten. Jag frågar mig i sammanhanget hur Bakhtins dialogicitet kan tillämpas på musikpedagogiska frågor med fokus på kreativitet, improvisation, personligt uttryck, livserfarenheter och praktisk demokrati.

Till sist kan förtydligas att detta paper rör dialogicitet med Bakhtins förståelse och därför överskrider definitionen av begreppet dialog den mer vardagliga innebörden av samtal eller konversation. Här åsyftas även den musikaliska interaktionen och den implicit existerande dialogen mellan den samhälleliga (sociokulturella) makronivån och individnivån.

Referenser

- Bakhtin, M. (1993). *Toward a philosophy of the act*. (1. ed.) Austin: Univ. of Texas Press.
- Bakhtin, M. M. (1999). *Problems of Dostoevsky's poetics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bakhtin, M. M. (2004). Dialogic origin and dialogic pedagogy of grammar: Stylistics in teaching Russian language in secondary school. *Journal of Russian and East European Psychology*, 42(6), 12–49.
- Biesta, Gert. (2010). *Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy*. Boulder: Paradigm Publishers.
- Biesta, Gert. (2015). Education, Measurement and the Professions: Reclaiming a space for democratic professionalism in education. *Educational Philosophy and Theory*.
- Bingham, C., & Sidorkin, Alexander. M. (2001). Aesthetics and the paradox of educational relation. *Journal of Philosophy of Education*, 35(1), 21–30.
- Ericsson, C. & Lindgren, M. (2010). *Musikrummet i blickfånget: Vardagskultur, identitet, styrning och kunskapsbildning*. Halmstad: Högskolan i Halmstad.
- Evensen, L.S. (2014). Trust in Educational Discourse: A Risky Undertaking. In P. Linell & I. Marková (Eds.). *Dialogical approaches to trust in communication*. Charlotte, N.C.: Information Age Publishing.
- Ferm Thorgersen, C. (2009). Ömsesidig nyfikenhet och respekt: fenomenologisk didaktik som utgångspunkt för musikundervisning i grundskolans lägre åldrar. *Nordisk musikkpedagogisk forskning: årbok*, 2009(11), 167-183.
- Hayes, R., & Matusov, E. (2005). Designing for dialogue in place of teacher talk and student silence. *Culture & Psychology*, 11(3), 339-257.
- Kanellopoulos, P.A. (2011a). In pursuit of musical freedom through free improvisation: A Bakhtinian provocation to music education. In E. J. White & M. A. Peters (Eds), *Bakhtinian pedagogy: Opportunities and challenges for research, policy and practice in education across the globe* (pp. 91–115). New York, NY: Peter Lang.
- Kanellopoulos, P.A. (2011b). Freedom and responsibility: The aesthetics of free musical improvisation and its educational implications – A view from Bakhtin. *Philosophy of Music Education Review*, 19(2), 113-135.
- Kullenberg, Tina (2014). *Signing and singing: Children in teaching dialogues*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Kullenberg, T., & Pramling, N. (in press). Children's musical and emotional meaning making: Dialogicity in instructional interaction. *Mind, Culture, and Activity: An International Journal*
- Kullenberg, T & Pramling, N. (2016). Learning and knowing songs: a study of children as music teachers. *Instructional Science*, 44(1), 1-23.

- Lefstein, A., & Snell, J. (2014). *Better than best practice: Developing teaching and learning through dialogic pedagogy*. New York: Routledge.
- Matusov, E. (2007). Applying Bakhtin scholarship on discourse in education: A critical review essay. *Educational Theory*, 57(2), 215–237.
- Matusov, E. (2009). *Journey into dialogic pedagogy*. Hauppauge, NY: Nova Science.
- Matusov, E. (2011). Authorial teaching and learning. In E. J. White & M. A. Peters (Eds.), *Bakhtinian pedagogy: Opportunities and challenges for research, policy and practice in education across the globe* (pp. 21–46). New York: Peter Lang.
- Matusov, E. (2015). Chronotopes in education: Conventional and dialogic. *Dialogic Pedagogy: An International Online Journal*, 3, A65-A97.
- Matusov, E., & Wegerif, R. (2014). Dialogue on ‘Dialogic Education’: Has Rupert gone over to ‘the Dark Side’? *Dialogic Pedagogy: An International Online Journal*, 2, E1-20.
- Mehan, H. (1979). ”What time is it, Denise?” Asking known information questions in classroom discourse. *Theory into Practice*, 18(4), 285-294.
- Peters, M.A. (2009). Education, creativity and the economy of passions: New forms of educational capitalism. *Thesis Eleven*, 96, 40-63.
- Pio, F., & Varkøy, Ø. (2012). A reflection on musical experience as existential experience: an ontological turn. *Philosophy of Music Education Review*, 20(2), Fall 2012.
- Røyseng, S. & Varkøy, Ø. (2014). What is music good for? A dialogue on technical and ritual rationality. *Action, Criticism, and Theory for Music Education*, 13(1), 101-125.
- Sandström, B. (2012). Talet om samtalet: en analys av utbildningspolitiska texter. I Englund, B. & Sandström, B. (red.) (2012). ***Dialogen som idé och praktik***. Stockholm: Carlsson.
- Sawyer, R.K. (2004). Creative teaching: Collaborative discussion as disciplined improvisation. *Educational Researcher*, 33(2), 12-20.
- Sidorkin, A. M. (1999). *Beyond discourse: Education, the self, and dialogue*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Skidmore, David. (2000). From Pedagogical Dialogue to Dialogical Pedagogy. *Language and Education*, 14:4, 283-296.
- Varkøy, Ø. (2003). *Musikk – strategi och lykke: Bidrag till musikkpedagogisk grunnlagstenkning*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag.
- Varkøy, Ø. (2009). The role of music in music education research: Reflections on musical experience. *Nordisk musikkpedagogisk forskning. Årbok 11*, 33–48.